

TUDOR STERIADE 80

„Teatrul «Bulandra» mi-a dăruit cei mai frumoși ani”

Pe Tudor Steriade - cel care, la 15 decembrie, a intrat în clubul octogenarilor - îl țin minte de când purta pantaloni scurți și se juca în curtea liceului. Mă depășea cu două clase, așa că n-avea treabă cu puști, dar, peste mulți ani, am avut prilejul să depănăm amintiri despre profesori, regăsindu-ne săptămânal la o coadă obișnuită în epocă. Îl vedeam la Templul Coral stând pe același jilț din capătul unei bănci. Și credeam, cu naivitate, că va fi ușor să avem o convorbire pentru „Fonotecă” spre a afla și o parte din parfumul culiselor Teatrului la care a fost secretar literar. Cu perseverență, cu trecerea timpului, au fost depășite obstacolele care, de fiecare dată, împiedicau realizarea acestei „Fonotecă” și, abia cu câteva zile înainte de cea aniversară, convorbirea noastră „oficială” s-a putut realiza.

„Jocul de-a vacanța”

AVRAM CROITORU: - Cred că toți cei care am urmat cursurile Liceului „Cultura - Max Azriel” avem amintiri de neuitat.

TUDOR STERIADE: - Atât în clasele primare, la Școala „Malbim”, cât și în anii liceului la „Cultura A”, marea șansă a fost că am avut profesori deosebiți. Nu pot să nu-i amintesc și aici, și acum - așa cum am făcut adesea - pe directorul Moni Littman, pe Willi Marcus, pe profesorul de franceză Calmanovici, pe Salzberg de la latină sau pe Emil Boldan, care mi-a fost profesor de literatură în ultimii ani de liceu. Nu greșesc afirmând - chiar dacă nu-i pot menționa aici pe toți - că în destinul meu, legătura spirituală cu profesorii de la „Cultura” a contat foarte mult.

„O punte peste jumătate de secol”

- A existat vreun prilej de revedere cu colegii, cu profesorii?
- Mi-ai ghicit gândul. Doresc să vorbesc despre evenimentul care m-a bucurat foarte mult, eveniment cu mare încărcătură sufletească - întâlnirea organizată în Israel, la 50 de ani după absolvirea liceului. Revederea cu foarte mulți dintre foștii colegi - cu unii mă știam încă din clasele primare, a fost de neuitat și vreau să evidențiez efortul principalilor organizatori, prietenii mei de-o viață: Așer Spitzer, Baruch Tercatin, Leonid Saharovici, Iosef Herling și alții. La doi ani după acest eveniment, fostul nostru coleg, azi prof. dr. Nicolas Haimovici, a editat o lucrare substanțială, intitulată *O punte peste jumătate de secol*, în care fiecare elev al acelei promoții și-a deschis sufletul, scriind despre drumul parcurs în ultima jumătate de secol. Din păcate, nici unul dintre foștii noștri profesori n-a mai fost prezent printre noi, foștii elevi din Sborului 13, Romulus 55, Anton Pann 17, Sf. Ioan Nou 21 - locurile de peregrinare a liceului în acei ani cumplii.

- De când datează pasiunea pentru teatru?

- Din câte îmi aduc aminte, prima piesă pe care am văzut-o a fost *Absențe nemotivate*, o comedie în care protagonistul era Leny Caler. Eram în primele clase de liceu, când am fost la „Teatrul Național” pentru a vedea *O scrisoare pierdută* și *Revizorul*. În anii războiului, nu pierdeam nici un spectacol de la „Barașeum”, teatru drag inimii mele. Și nu numai pentru că era în cartierul copilăriei de neuitat.

- Ai fost mulți ani secretar literar al teatrului care, acum, se numește „Lucia Sturdza Bulandra”.

Trei decenii dedicate teatrului

- Aproape trei decenii. Am devenit secretar literar al acestui teatru, pe atunci „Teatrul Municipal”, în ultimul an de viață al Luciei Sturdza Bulandra, care a condus această instituție timp de 15 ani. În anii studenției frecventam cu mult interes spectacolele „Municipal”-ului, fără a bănuși că, peste ani, voi fi unul dintre secretarii literari ai acestei prestigioase scene. Cei din generația mea își mai amintesc, desigur, că, sub directoratul acestei Doamne a teatrului românesc, s-a sudat o echipă omogenă de actori, s-a consolidat un teatru al valorilor interpretative. Fusese numită în această funcție când împlinise 75 de ani. Avea o vitalitate uluitoare. La aproape 90 de ani pleca în celălalt capăt al țării să vadă un spectacol, fiindcă aflase că o absolventă promite să devină o actriță de valoare. Și pentru că ne convorbim pentru „Fonoteca R.E.”, vreau să subliniez că la „Municipal” foarte mulți dintre colaboratorii ei apropiați au fost evrei. E destul să-i amintesc pe W. Siegfried, Moni Ghelerter, Dinu Negreanu, Leny Caler, Beate Fredanov, Willy Ronea, Sarah Manu, Carol Kron, Ana Negreanu... Debutul în dramaturgie al lui Dorel Dorian cu piesa *Dacă vei fi întrebat* a avut loc în 1959, sub directoratul Luciei Sturdza Bulandra.

„Am dat de dracu’...”

- Ce a urmat după această perioadă de glorie a teatrului?
- Cu mici excepții, aproape două stagioni după decesul doamnei Bulandra, teatrul a intrat într-o eclipsă parțială. Personal, am traversat destul de greu această perioadă. În căutarea unor lucrări românești valoroase, era în 1962, a fost inclusă în repertoriu comedia *Proștii sub clar de lună*, piesă cu care prozatorul Teodor Mazilu debută în dramaturgie. Spectacolul, care primise premiul întâi la Concursul tinerilor actori și care se juca mereu cu săli arhipline, a fost, însă, oprit de autoritățile culturale.

- Dar această brutală interdicție nu l-a dezarmat pe Mazilu.
- Nici pe noi. Secretariatul literar a continuat, de-a lungul anilor, colaborarea cu acest strălucit comediograf. Rezultatul: trei

spectacole de excepție - *Tandrețe și abjecție*, *Acești nebuni fărnici*, *Mobilă și durere*. Țin minte că, la câțiva ani după episodul *Proștii*, Teodor Mazilu mi-a scris o dedicație pe unul dintre volumele sale, pe care-l păstrez și acum în biblioteca mea. Dedicția este în stilul lui caracteristic: „Domnului Tudor Steriade, alături de care am luptat, am sperat, am dat de dracu’ și ce-om trăi om vedea...”.

„Cap de gen”

- Când a bătut gongul redresării teatrului?
- În 1963, prin montarea unor piese clasice și prin spectacolul cu piesa lui Al. Mirodan, *Noaptea e un sfetnic bun*, care s-a bucurat de mult succes.

- Parcă în acea perioadă a preluat direcția Liviu Ciulei.
- Venirea la direcția teatrului, în octombrie 1963, a lui Liviu Ciulei a însemnat afirmarea pregnantă a gândirii regizorale în Teatrul „Bulandra”. La baza continuității de spirit care a legat de-a lungul anilor realizările teatrului au stat bogatele resurse și disponibilități ale ansamblului de actori care s-a arătat apt să se adapteze cerințelor și ambițiilor creatoare ale unor personalități regizorale.

• Cu actorii Nicolai Cerkasov, Lucia Sturdza Bulandra și Niky Atanasiu (1960)

- Cronicarii teatrali socoteau că „Bulandra” a creat un stil și a marcat decisiv o epocă a teatrului românesc.

- Vreau să exemplific ce ai spus cu o amintire neștearsă din memorie. Cred că era în 1969, după sesiunea de la București a Institutului Internațional de Teatru, la care au participat numeroase personalități ale vieții teatrale din lumea întreagă. Atunci, Henry Popkin, temutul cronicar de la „The Times”, scria: „A veni la București înseamnă să intri dintr-o dată într-una din marile capitale ale teatrului mondial. Și așa mărturisii că de fapt am în minte, în primul rând, Teatrul „Bulandra”. Principala sa bogăție o constituie, în mod sigur, variatele talente ale conducătorului său, Liviu Ciulei, regizor, scenograf, actor și colecționar de alte talente”.
- Și care a fost meritul secretarilor literari ai teatrului?

- Legătura cu dramaturgia și cu traducătorii, lectura pieselor și selecționarea acestora, ținând seama de calitatea lor în vederea includerii în repertoriu. Criteriul de includere a unei lucrări în proiectele repertoriale era ca ea să fie, într-un fel, „cap de gen”. La „Bulandra” se reprezenta cu succes, în același timp, comedia *Puricele în ureche*, de Feydeau, și drama lui Rolf Hochhuth, *Vicarul*.

- „Vicarul” a stârnit valuri în anii ‘70. Cred că prezentarea piesei nu a fost aprobată prea ușor.

- Da, teatrul a propus piesa în 1965 și a fost aprobată abia în 1971. Cei care au văzut spectacolul își amintesc, desigur, că în această piesă era incriminată răspunderea Vaticanului, a Papei Pius al XII-lea, pentru indiferența față de crimele naziste, față de deportarea în lagăre a evreilor, în anii celui de-al doilea război mondial. Era pentru prima oară când se vorbea, pe o scenă românească, despre tragedia Holocaustului. Țin minte - era, cred, în primăvara anului 1973 - când, participând în Popa Soare la un *Oneg Șabat*, regretatul Șef Rabin dr. Moses Rosen m-a felicitat nu numai pentru că am propus piesa în repertoriu, dar și pentru alegerea fotografiilor publicate în caietul program.

- Ce amintiri mai ai despre alte spectacole?

- Multe, foarte multe. Una îmi este însă tare dragă. Era în vara lui 1963. Citind și recitind multe piese scrise în perioada interbelică - pentru pregătirea repertoriului stagiunii următoare, împreună cu colegul meu Mihai Lupu, asupra căruia vreau să mai revin -, ne-am amintit că se vor împlini 25 de ani de la premiera piesei *Jocul de-a vacanța*, de Mihail Sebastian. De atunci nu mai fusese jucată în teatrele profesionale din România. Am avut o scurtă discuție cu talentatul regizor Valeriu Moisescu, angajat de puțin timp

în teatru, care s-a arătat încântat să monteze piesa lui Sebastian, cu atât mai mult cu cât l-a cunoscut pe autor la Liceul „Cultura B”, unde acesta fusese profesor în anii războiului. Premiera a avut loc în ianuarie 1964, spectacolul bucurându-se, multe stagioni, de un bine meritat succes. În seara de 29 mai 1965, când se împlinseau 20 de ani de la tragicul sfârșit al autorului, am organizat un spectacol „În memoria Mihail Sebastian”. Am invitat mulți scriitori, ziariști, oameni de teatru, prieteni apropiați ai autorului. În foaier

puteai să-i privești în pauză pe profesorul Alexandru Rosetti discutând cu Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu și Ion Biberi, pe Tudor Teodorescu-Braniște și Isaiia Răcăciuni, pe Sică Alexandrescu, George Vraca, Radu Beligan, Mircea Șeptilici, Petru Comarnescu, N. Stroe, Moni Ghelerter, Dina Cocea, Beate Fredanov, Margareta Sterian, N. Carandino, Nina Cassian, Al. Mirodan și încă mulți alți prieteni ai autorului, originari din Brăila. Tudor Teodorescu-Braniște, pe care l-am condus puțin după reprezentație, mi-a vorbit despre suferințele cumplite ale autorului în perioada 1940-1944, punându-mi în final întrebarea: „Dar cum de ați reușit să ne adunați pe toți aici, în această seară?”. I-am răspuns că meritul nu e numai al nostru, ci, mai degrabă, al unui bun prieten al autorului, avocatul și

traducătorul Ioan Comșa. Îi trecea cuiva prin minte, în acea seară, că peste mai bine de patru decenii, ambasadorul României la UNESCO, profesorul Nicolae Manolescu, va demara propunerea ca anul 2007, când se împlinesc 100 de ani de la nașterea autorului, să fie declarat „Anul Mihail Sebastian”?

- Menționezi că vrei să mai adaugi ceva în legătură cu fostul coleg Mihai Lupu.

- Da, ne-am văzut recent. În august, am fost împreună cu soția în Israel ca să luăm parte la căsătoria străneapoatei noastre din Rishon leZion. Am aflat că Miky, care la 77 de ani este secretar literar al Teatrului „Guthrie” din Minneapolis, se afla și el în Israel. A fost pentru amândoi o nespusă bucurie să ne revedem, după câteva decenii, la cafeneaua „Mifgaș Saul”, din Rishon, să ne amintim și să vorbim despre ce-am mai făcut în ultimii ani, despre prietenii comuni din România, Israel și de pe alte meleaguri, despre anii în care premierile de la „Bulandra” erau o adevărată sărbătoare și despre câte și mai câte! Venise în Israel de la München, unde fusese invitatul lui Liviu Ciulei, iar a doua zi urma să traverseze oceanul ca să-și reia activitatea la teatru. Printre altele, mi-a relatat, între două sorbituri de cafea, cu modestia și umorul care l-au caracterizat totdeauna, că la 22 iulie, i s-a decernat la Minneapolis, din partea Asociației „Literary Managers and Dramaturgs of the Americas”, prestigiosul Premiu „Lessing”. Revederea noastră a fost pentru mine una dintre marile bucurii ale acelei călătorii în Israel.

Bucuriile vieții

- În 1987 te-ai pensionat, ai încetat activitatea de secretar literar. Dar cea de traducător?

- Așa cum nu voi conțeni să mărturisesc, Teatrul „Bulandra” mi-a dăruit cei mai frumoși ani. Dar, vine o vreme când e bine să lași locul altora mai tineri. Unele traduceri realizate în trecut figurau încă în repertoriile teatrelor din București și din țară. Au trezit interesul unor regizori și alte piese traduse după pensionare și anume *Stele pe cerul dimineții*, *Șantaj*, *Blestemul lui Mercutio* și, mai recent, *Serena și Victoria*. Dar au mai existat bucurii specifice senectuții - realizările nepoților de soră stabiliți în Israel și Suedia.

- De mulți ani ești membru al Uniunii Scriitorilor și ai tradus numeroase piese de teatru. Care a fost cea mai jucată?

- Copacii mor în picioare, de Alejandro Casona, pe care am tradus-o în 1957 și care de atunci s-a jucat în cel puțin 15 teatre, la Radio și Televiziune.

- Este și piesa cea mai îndrăgită de traducător?

- La acest capitol trebuie să vorbim de piesa *Între patru ochi*, de Alexandr Isaacovici Ghelman, pentru radiografia pe care a făcut-o încă în 1980 societății ex-sovietice. Piesa s-a jucat în premieră absolută la Teatrul Național din București și apoi în multe alte teatre din țară. La Național, succesul a fost atât de mare încât piesa a cunoscut două montări diferite, cu alți actori. În pofida succesului de public s-au găsit „pete în soare” spre a fi interzisă. A fost nevoie de tenacitatea și abilitatea marelui om de teatru care este Radu Beligan, pe atunci directorul general al Teatrului Național, ca spectacolul să rămână în repertoriu. Dar am vorbit despre piesa cea mai îndrăgită din cele traduse până acum.

• La o repetiție a piesei „Transplantarea inimii necunoscute”, alături de Al. Mirodan și Radu Beligan (1969)

• Discutând cu Moni Ghelerter (1969)

În urmă cu trei ani, în decembrie 2003, Tudor Steriade și-a văzut răsplătite eforturile de-o viață: a fost distins de Ministerul Culturii cu „Premiul Național pentru întreaga activitate artistică”. Au contat, desigur, eforturile depuse în „cei mai frumoși ani”, dar și cele 27 de piese traduse și reprezentate „până acum” când împlineste - așa cum spunea o dată Beligan - de patru ori câte douăzeci de ani. Să-i dorim lui Tudor Steriade „Ad Mea Veerim” cu sănătate.

AVRAM CROITORU